

DOKUMENTI

4. 1919., srpanj 28., Brzjov američke misije u Beogradu State Departmentu o tome da ih je ministar vanjskih poslova Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca izvjestio o skorom padu jugoslavenske vlade zbog neslaganja Stojana Protića i Svetozara Pribićevića.

NARA, M 358, R 2, 860h.00/3

TELEGRAM RECEIVED

FROM

Green
Belgrade
July 28th, 1919
Via Paris dated 4th, August
Recd.¹⁷ 9 pm.

Secretary of State,

Washington, D. C. (...) ¹⁸

3486, August 4th.

From Belgrade, July 28th, 6 pm. 47. Acting Minister for Foreign Affairs¹⁹ informs me cabinet will resign upon return Prince Regent²⁰ expected back in two days and that intended resignation is result of continual friction between Protich²¹, President

¹⁷ Received.

¹⁸ Bilješka dopisana rukopisom: „Kopija poslana Predsjedniku 5/8/19 a.R.L.“ („Copy sent to President 8/5/19 a.R.L.“).

¹⁹ Trumbić, Ante (1864. – 1938.), pravnik, političar. U Austro-Ugarskoj zastupao ujedinjenje hrvatskih zemalja, nakon austro-ugarske aneksije Bosne i Hercegovine (1908.) i balkanskih ratova (1912. – 1913.) zauzimao se za ujedinjenje svih Južnih Slavena izvan Austro-Ugarske. Početkom Prvoga svjetskoga rata s Franom Supilom i Ivanom Meštrovićem emigrirao u Italiju, a zatim Pariz gdje je sudjelovao u osnivanju Jugoslavenskoga odbora. Zauzimao se za ujedinjenje s Kraljevinom Srbijom na osnovi nacionalne individualnosti, naprotiv velikosrpskom programu. Bio predsjednik Jugoslavenskoga odbora u Londonu, potpisnik Krfske deklaracije 1917. Bio je predsjednik Narodnoga vijeća SHS-a u Zagrebu, prvi ministar vanjskih poslova Kraljevine SHS (1918. – 1920.), protivnik centralizma, pobornik federalističkoga uređenja i nacionalne ravnopravnosti. Bio je članom Hrvatske zajednice od 1924., kandidat za Narodnu skupštinu na listi HRSS-a 1925. Nakon Radićevoga priznanja Vidovdanskoga ustava osnovao Hrvatsku federalističku seljačku stranku (1926.), formalno pristupio HSS-u 1931. (*Hrvatska enciklopedija*, sv. 11 Tr-Ž (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009), 77).

²⁰ Karadorđević, Aleksandar I. (1888. – 1934.), jugoslavenski kralj. Bio regent Kraljevine SHS 1918. – 1921., zatim kralj Kraljevine SHS (1921. – 1929.), te kralj Kraljevine Jugoslavije (1929. – 1934.).

²¹ Protić, Stojan (1857. – 1923.), političar. Jedan od osnivača NRS-a. Bio ministar unutarnjih poslova Kraljevine Srbije (1903. – 1907.), nakon toga bio i ministar financija. Bio prvi predsjednik vlade Kraljevine SHS 1918. Zbog sukoba s Nikolom Pašićem oko budućega ustava, ne slažući se s centralizmom, 1921. napustio NRS i osnovao stranku Nezavisnih radikala. (*Hrvatska enciklopedija*, sv. 9 Pri-Sk (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2007), 58).

DOKUMENTI

Cabinet, and Pribicevitch²², Minister of the Interior largely of personal nature.²³ Probable outcome now appears to be some revolutionary government of portfolios among substantially present holders under Protich, as President.

Acting Minister for Foreign Affairs informs me he understands Allies are now agreed to take military action against Hungarian Bolshevism and are only awaiting concurrence Government of the United States.²⁴

AMERICAN MISSION

LVR

5. 1919., kolovoz 6., Dodatak br. 2. Izvješću br. 327 Henryja Percivala Dodgea State Departmentu u kojem se donosi Memorandum razgovora predstavnika američkoga poslanstva u Beogradu s neimenovanim savjetnikom Dvora o razlozima sukoba između Stojana Protića i Svetozara Pribičevića, te o pregovorima Stojana Protića sa 'Starčevićancima' u Zagrebu u vezi s političkom borbom s Pribičevićem.

NARA, M 358, R 2, 860h.00/8

Enclosure No. 2 in Despatch No. 327 of August 6, 1919

COPY.

Memorandum of a conversation with a gentleman of the Court advisor in parliamentary affairs, relative to the Cabinet crisis.

²² Pribičević, Svetozar (1875. – 1936.), političar. Bio član Srpske samostalne stranke u Hrvatsko-srpskoj koaliciji, od 1909. i vođa koalicije koja je bila vodeća politička snaga u Hrvatskoj od 1903. – 1918. Imao ključnu ulogu u Narodnom vijeću SHS-a i zagovarao brzo ujedinjenje Države SHS i Kraljevine Srbije 1918. U Kraljevini SHS bio je ministar unutarnjih poslova (1918. – 1920.), prosvjete (1920. – 1922., 1924. – 1925.). Bio jedan od osnivača Jugoslavenske demokratske stranke (JDS), zagovornik državnoga centralizma i unitarizma. Zbog toga je došao u sukob s predsjednikom JDS-a, Ljubomirom Davidovićem i 1924. osnovao vlastitu Samostalnu demokratsku stranku (SDS). Nakon političkog adogovora NRS-a i HRSS-a 1925. prešao je u oporbu. Od 1927. blisko je surađivao sa Stjepanom Radićem protiv velikosrpske politike, jedan od osnivača Seljačko-demokratske koalicije (HSS-a i SDS-a). Nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra Karadorđevića 1929. bio je internirao, od 1931. boravio u emigraciji u Parizu i Pragu. (*Hrvatska enciklopedija*, sv. 9 Pri-Sk, 1).

²³ Stojan Protić podnio je ostavku vlade 4. kolovoza 1918.

²⁴ Béla Kun državnim je udarom u ožujku 1919. godine srušio vladu Mihályja Károlyja i osnovao Mađarsku sovjetsku republiku. Time je sovjetski boljševizam značajnih teritorijalnih pretenzija došao na granice zapadne Europe i uzrokovao reakciju i zabrinutost među članovima Pariške konferencije. Tako je bila razmatrana i mogućnost zajedničke savezničke vojne intervencije, ali je u međuvremenu Rumunjska svojom vojnom intervencijom ostvarivši značajne teritorijalne napretke srušila Khunov režim u kolovozu 1919. godine. (Sandra Halperin, *War and Social Change in Modern Europe. The Great Transformation Revisited*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004., 205.))